דרוש חדושי הלבנה — המקורות

בראשית א' (יד)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה. וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים, וּלְיָמִים וְשָׁנִים: (טו) וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. וַיְהִי כֵן: (טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים. אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם, וְאֶת הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלָּיְלָה, וְאֵת הַכּוֹכָבִים: (יז) וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם. לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ: (יח) וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: (יט) וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם רְבִיעִי:

א) (בראשית רבה פרשה ו אות ג)

רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי תַּנְחוּם בֶּן רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן אָמַר: מֵאַחַר שֶׁהוּא קוֹרֵא אוֹתָם "גְּדוֹלִים", הוּא חוֹזֵר וּפוֹגֵם אוֹתָם אבמה שכתוב "את המאור הקטן" כדמפרש ואזיל (מ"כ), "אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה"- אֶתְמְהָא! אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁנִּכְנַס בִּתְחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בשהלבנה נראית קודם שקיעת החמה וכל המוסיף גורע (מ"כ). ורש"י כתב וז"ל: וכדאמרינן לקמן ששולטות ביום ובלילה.. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס: בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת כְּתִיב "שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת". וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּתִיב "שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לַה'". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הָבִיאוּ כַּפָּרָה עָלַי שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ, שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁגָּרַמְתִּי לוֹ לְהִכָּנֵס בִּתְחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וּמָה אִם זֶה שֶׁנִּכְנַס בִּרְשׁוּת, כָּךְ פִּגָּמוֹ הַכָּתוּב, הַנִּכְנָס שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה:

ב) (זוהר חדש שיר השירים ע ע"ד.) ג(תרגום:) בתחילה שני אורות היו, מדובקים כאחד, והיו שקולים בשוה לקראותם שניהם "גדולים", כמו שביארוה. לא שהיתה הלבנה גדולה ועליונה, אלא שבכל זמן היתה הלבנה עומדת עם השמש בסוד אחד, ולכן היא נקראת עם השמש "גדולים", זנב לאריה הוא אריה ונקרא אריה. אמרה הלבנה לפני הקב"ה: אפשר למלך אחד להשתמש בשני כתרים כאחד? אלא זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. אמר לה: רואה אני בך שרצונך להיות ראש לשועלים. לכי ומעטי את עצמך, שהרי אף שתהיי ראש להם, קטנה יהיה לך ממה שהיית, וזה הוא מה שאמרה הלבנה, "הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִּרְעֶה", איך אפשר לך להנהיג העולמות בשני כתרים כאחד וכו':

כְּתִיב "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים וְכוּ'". בְּקַדְמֵיתָא תְּרִין נְהוֹרִין הָווּ, דְּבוּקִים כַּחֲדָא, וַהֲווֹ בְּשִׁיקוּלָא חֲדָא לְאִתְקְרֵי תַּרְוַיְהוּ "גְּדוֹלִים", כְּמָה דְאוּקִימְנָא, לָאו דַּהֲוַת סִיהֲרָא בְּקַדְמֵיתָא רַב וְעִלָּאָה, אֶלָּא דִּבְכָל זִמְנָא דְּסִיהֲרָא קַיְמַת בְּשִׁמְשָׁא בְּרָזָא חָדָא, בְּגִינֵי כָךְ אִיהִי אִתְקְרֵיָא בַּהֲדֵיהּ "גְּדוֹלִים", זְנָבָא דְּאַרְיֵה אַרְיֵה אִיהוּ וְאַרְיֵה אִתְקְרֵי. אָמְרָה סִיהֲרָא קָמֵי קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא: אֶפְשָׁר לְמַלְכָּא חָד לְאִשְׁתַּמְשָׁא בְּתְרֵין כְּתָרִין כַּחֲדָא? אֶלָּא דָּא בִּלְחוֹדוֹי וְדָא בִּלְחוֹדוֹי. אָמַר לָהּ, חֲמִינָא בָךְ דִּרְעוּתָא דִּילָךְ לְמֶהֱוֵי רֵישָׁא לְשׁוּעָלִים. זִיל וְאַזְעֵיר גַּרְמָךְ, דְּהָא אַף עַל גַּב דְּתֶהֱוֵי רֵישָׁא לְהוֹן, אַזְעִירוּ אִית לָךְ מִכַּמָּה דַּהֲוֵית. וְדָא אִיהוּ דְּאָמְרַת סִיהֲרָא "הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִּרְעֶה", אֵיכְדֵין אֶפְשָׁר לָךְ לְאַנְהָגָא עָלְמִין בִּתְרֵין כְּתָרִין כַּחֲדָא וכו':

ג) (זוהר פרשת פנחס ברעיא מהימנא רמ"ז:) ד(תרגום:) "ובראשי חדשיכם"; וכי כמה ראשים יש לה ללבנה? אלא שהם שנים באופן כזה; נקודה תחתונה - לבנה, שתי ראשים שלה שני נקודות כמו סגול. (נקודת הלבנה למטה ושתי נקודות הראשים מעליה לימינה ולשמאלה) בראשונה היתה כתר על שני מלכים באופן כזה, והוא סגולתא. (שהיתה נקודת הלבנה למעלה ושתי נקודות תחתיה לימינה

ולשמאלה). ולאחרי שאמרה "אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד?" אמר הקב"ה: לכי ומעטי את עצמך. ירדה לרגלי שתי המלכים באופן כזה, והיינו סגול. מה שהיה סגולתא הפך להיות סגול וכו'. ולכן "הביאו עלי כפרה וכו'":

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם; וְכִי כַּמָּה רָאשִׁין אִית לְסִיהֲרָא? אֶלָּא אִינּוּן תְּרֵין כְּגַוְנָא דָּא; נְקוּדָה תַּתָּאָה - סִיהֲרָא, תְּרֵין רָאשִׁין דִּילָהּ תְּרֵין נְקוּדִין – סֶגּוֹל ֶ, בְּקַדְמֵיתָא הֲוָת כֶּתֶר עַל תְּרֵין מְלָכִין כְּגַוְנָא דָּא - , וְהוּא סְגוֹלְתָּא. וּלְבָתַר דְּאָמְרַת "אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד?", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ, נָחִית לְרַגְלֵי דִּתְרֵין מְלָכִין כְּגַוְנָא דָּא - ֶ, וְהַיְנוּ סֶגּוֹל. מַה דַּהֲוָה סְגוֹלְתָּא אִתְחַזָּר סֶגּוֹל וכו'. וּבְגִין דָּא "הָבִיאוּ עָלַי כַּפָּרָה וכו'":

ד) (במסכת חולין פרק אלו טרפות (חולין ס:))

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי (וְאִית דְּגָרְסִי בֶּן עַזַּאי) רָמִי; כְּתִיב "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים"הדמשמע שניהם גדולים (רש"י) וּכְתִיב "אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל וְאֶת הַמָּאוֹר הַקָּטֹן", אָמְרָה יָרֵחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד? אָמַר: לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ. אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וי"ג מפני שאמרתי (שיטה מקובצת) וְאָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ דָּבָר הָגוּן אֲמַעֵט אֶת עַצְמִי? אָמַר לָהּ: לְכִי וּמְשׁוֹל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה זנחמה היא. (רש"י). אָמְרָה לֵיהּ, מַאי רְבוּתֵיהּ, דִּשְׁרַגָּא בְּטִיהֲרָא מַאי אַהֲנֵי חנר בצהרים אינו מאיר (רש"י).? אָמַר לָהּ, זִיל, לִימְנוּ בָךְ יִשְׂרָאֵל יָמִים וְשָׁנִים. אָמְרָה לֵיהּ, יוֹמָא טחמה (רש"י) נָמֵי אִי אֶפְשָׁר דְּלָא מָנוּ בֵּיהּ תְּקוּפָתָא, דִּכְתִיב "וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים" יתקופות נמנין לחמה ועל התקופה מעברין את השנה בסנהדרין (דף יא:) (רש"י), ועפ"ז אין שום פיצוי ללבנה בכך שמונים בה ימים ושנים שהרי גם לחמה מונים כן.. אָמַר לָהּ, זִיל; לִיקְרוּ צַדִּיקִים בִּשְׁמֵךְ, "יַעֲקֹב הַקָּטָן" יאדכתיב מי יקום יעקב כי קטן הוא (עמוס ז:ב'). (רש"י) "שְׁמוּאֵל הַקָּטָן" יברש"י לא הביא שום פסוק על זה ובאמת לא מצינו ששמואל הנביא נקרא קטן בתנ"ך, ואולי לא היה בגירסת רש"י שמואל הקטן. וכ"ה בדקדוקי סופרים מכת"י רומי, ועיין בח"א מהרש"א שהכוונה לשמואל הקטן שהוא תנא ונזכר בסנהדרין יא:, ולפי זה צ"ע אמאי נזכר כאן לפני דוד המלך. "דָּוִד הַקָּטָן" יגמקרא הוא בשמואל (א יז).(רש"י).. חֲזֵיהּ דְּלָא קָא מִיַּתְבָא דַּעְתָּהּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הָבִיאוּ כַּפָּרָה עָלַי עַל שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ. וְהַיְנוּ דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַה נִּשְׁתַּנָּה שָׂעִיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "לַה'"?ידבכולהו רגלים כתיב (במדבר כ"ח:כ"ב) ושעיר חטאת אחד ולא כתיב בהו לה'. (רש"י). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שָׂעִיר זֶה יְהֵא כַּפָּרָה עָלַי עַל שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ:

וְהַמַּאֲמָר הַזֶּה הֶבִיאוֹ הָרִי"ף בְּהִלְכוֹתָיו בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דִּשְׁבוּעוֹת וְכָתַב עָלָהּ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כְּלוֹמַר כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה" וְלֹא נִתַּיַּשְּׁבָה דַּעְתָּהּ, אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִנְנִי עוֹשֶׂה לָךְ כָּבוֹד שֶׁמְּיַשֶּׁב דַּעְתֵּךְ תַּחַת שֶׁמִּעַטְתִּיךְ. וּמַאי נִיהוּ? שֶׁיְּהוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַקְרִיבִין קָרְבָּן לְפָנַי טווכמ"ש רבינו בסמוך שהפירוש הביאו "עלי" כפרה הוא כמו "אלי" דהיינו לפני. לְכַפֵּר עֲוֹנוֹתֵיהֶם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָבִיאוּ כַּפָּרָה לְפָנַי בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, כְּדֵי שֶׁתַּשְׁלִימוּ עָלַי קָרְבַּן כַּפָּרָה. זֶה הוּא הַכָּבוֹד שֶׁאָמַרְתִּי לַעֲשׂוֹת לַיָּרֵחַ בִּשְׁבִיל שֶׁמִּעַטְתִּיו. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ "הָבִיאוּ כַּפָּרָה עָלַי שֶׁמִּעַטְתִּי וכו'", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבַעַל עֵין יַעֲקֹב (מסכת שבועות דף ט.) בְּשֵׁם הָרַשְׁבָּ"א (שו"ת החדשות מכ"י שסט) כָּתַב, וְ'עָלַי' פֵּרֵשׁ רַב אַלְפָּס שֶׁהוּא כְּמוֹ 'אֵלַי' וְאל"ף מִתְחַלֵּף בְּעי"ן, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ (וּבְמִקוֹמוֹ אֲדַבֵּר בָּזֶה בְּסֵיעַתָּא דִשְׁמַיָּא). אַךְ עַתָּה הֻכְרַחְתִּי לִכְתֹּב לָזֶה, כִּי כָּל קוֹרֵא מִשְׁתּוֹמֵם עַל לָשׁוֹן "הָבִיאוּ כַּפָּרָה עָלַי", עַל כֵּן הִקְדַּמְתִּי לְפֵרוּשׁ הָרִי"ף וְלֹא אֶחַרְתִּיו עַד לְבָסוֹף, בַּהֲרִימִי יָדִי עַל כָּל הַמַּאֲמָר בְּדִקְדּוּקִים רַבִּים זוּלַת זֶה, בְּעֶזְרַת ה':